

Кілька документів з історії Ніжинського (Магерського) скарбу 1852 р.

Знайдений у 1852 р. на північній околиці Ніжина (Магерки) скарб давньоруських монет без сумніву є знаковою подією для розвитку як нумізматики, так вітчизняної історіографії загалом.

Наявний сучасний історіографічний доробок досить широко висвітлює питання змісту, ідентифікації та класифікації монет, значення Ніжинського (Магерського) скарбу*¹ [1]; представлені також кілька версій щодо його походження [2]. Найбільш повно дана знахідка досліджена у фундаментальній праці І.Г. Спаського та М.П. Сотникової “Тысячелетие древнейших монет России. Сводный каталог русских монет X–XI веков” [3].

Однак, досить часто архіви розкривають нові сторінки здавалося б гарно досліджених історичних фактів, сюжетів, явищ тощо. Так, знахідка окремої архівної справи в фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (ЦДІАК України), що походить з архіву Мінцкабінету Імператорського університету Св. Володимира в м. Києві, дозволяє відкрити й досить цікаво деталізувати окремий епізод із знахідки монет киеворуського часу поблизу Ніжина [4].

Дата формування даної архівної справи не вказана, за опосередкованою інформацією – 80–90-ті роки ХІХ ст. За наявним листом завірителя упорядником архівної справи був знаний київський нумізмат і колекціонер О.Ф. Новицький [5]. Справа складається з 5 документів, кожен – на окремому аркуші канцелярського паперу (документ № 4 – на віддрукованому бланку рахунку). Всі документи – рукописні; гарно читаються; заповнені з одного боку (документи № 3 і 5 – з обох боків аркушу) чорним чорнилом; документи № 1, 2, 5 написані каліграфічним канцелярським почерком на бланку з надрукованим кутовим штампом відповідної установи. Всі документи містять рукописні помітки чи резолюції (вхідний номер і датування на офіційному листуванні, зауваження та розпорядчі директиви на документах приватного походження). Стан збереження документів добрий, палітурки архівної справи також – після формування вона не ремонтувалася за відсутністю такої необхідності. Мова документів – російська.

З тексту документів архівної справи стає зрозуміло, що стосуються вони факту подарунку – “подношення” – імператорові Миколі І Київським військовим губернатором, Подільським і Волинським генерал-губернатором Д.Г. Бібіковим*² кількох монет

*¹ Подвійна назва доцільна з огляду на назву іншого скарбу – найбільшої на території України знахідки давньоримських монет, виявленого в 1873 р. на південній околиці Ніжина – поблизу с. Пашківка (т.зв. Пашківський скарб, який більш вірно називати Ніжинський (Пашківський) скарб).

*² Формально було би більш вірно говорити про подарунок *колишнього Київського військового губернатора, Подільського і Волинського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова*, оскільки рівно за тиждень до візиту в Київ 30 серпня 1852 р. імператор Микола І звільнив його з цієї посади й призначив кн. І.І. Васильчикова. Д.Г. Бібіков натомість того-таки 30 серпня 1852 р. був призначений на посаду Міністра внутрішніх справ. Але, судячи з документів даної архівної справи, перебував він у Києві ще не менше місяця потому – ймовірно влаштував свої справи, в т.ч. й щодо колишньої посади військового губернатора.

із нещодавно знайденого на околиці Ніжина скарбу давньоруських срібників. У згаданій праці І.Г. Спаського та М.П. Сотникової відстежено долю практично кожної з нині відомих монет Ніжинського (Магерського) скарбу, в т.ч. й подарованих на початку вересня 1852 р. п'яти срібників імператорові*³.

І.Г. Спаським і М.П. Сотниковою з'ясовано також походження подарованих імператорові монет – Д.І. Бібіков отримав їх від помічника попечителя Київського учбового округу М.В. Юзефовича, який – у свою чергу – неодноразово відвідував Ніжин (у т.ч. кілька разів у червні–серпні 1852 р.), збираючи монети з розпорошеного між місцевими обивателями й чиновниками скарбу. Загалом через його руки пройшло не менше 120 монет із майже 200 [6]. Метою М.В. Юзефовича був своєрідний перерозподіл скарбу: зібрати якомога більше монет і розіслати (звісно, залишивши частину монет у власній колекції) до зацікавлених наукових установ, а також відомих колекціонерів – можновладців, високопосадовців. Останнє виходило дещо краще – так, наприклад, до Мінцкабінету Університету Св. Володимира він передав лише 31 монету, до того чи не найгірших за збереженістю (хоча в процесі збирання магерських срібників брав участь щойно призначений зберігач університетського мінцкабінету Я.Я. Волошинський) [7]. Свою “частку” отримав і київський військовий губернатор. Наразі невідомо скільки саме давньоруських срібників із Ніжинського (Магерського) скарбу знаходилося у Д.Г. Бібікова. Але впевнено можна сказати – не менше шести, оскільки ще як мінімум одну монету він подарував відомому колекціонеру, нумізмату, державному діячеві Е.К. фон Гуттен-Чапському [8].

Отримані для подарунку імператорові 5 срібників Д.Г. Бібіков розпорядився належним чином оформити: у відомого в Києві палітурника Роберта Штробіндера було замовлено 2 футляри (для двох і трьох монет відповідно) вартістю 3 руб. сріблом кожен [9], які були готові якраз до приїзду вінценосного гостя [10].

Невипадковість кількості подарованих монет і саме такий їх розподіл по футлярам пояснює інший документ із згаданої архівної справи. До “подношення” було долучено супровідну записку, озаглавлену її автором “О древних Руських монетах” (у подальшому листуванні Д.Г. Бібікова з Міністерством імператорського двору й уділів цей документ згадують як “описание монет”) [11]. Опис монет у сучасному науковому розумінні в цій записці відсутній – лише кількома словами охарактеризовано, що являє собою подарунок [12]. Проте, ця характеристика дає можливість визначити авторство Д.Г. Бібікова. Звісно головним аргументом є почерк рукопису. Проте, з іншого боку, автор записки – людина освічена, начитана, але все ж не будучи науковцем, мав спиратися на певні джерела, де містилися певні судження про сутність знахідок, подібних до ніжинської. Одним із таких джерел було “Собрание русских медалей”, видане Ар-

*³ Звісно, шлях імператорського кортежу із Санкт-Петербургу до Києва проходив спершу через Чернігів. Але чернігівське “подношение” “ніжинських” срібників до Міністерства імператорського двору й уділів надійшло пізніше – на початку 1853 р. до Ермітажу надійшло 28 монет – ймовірно від чернігівського цивільного губернатора П.І. Гессе. Чернігівський губернатор не встиг належним чином оформити свій подарунок – його науковий консультант (проф. О.І. Зернов із Харківського університету) виявився не таким швидким як його візаві з Київського університету. Загалом, можна констатувати, що з демонстрацією “верноподданнических чувств” київський генерал-губернатор таки випередив свого цивільного чернігівського колегу (див.: *Спасский И.Г., Сотникова М.П.* Вказана праця. – С. 23).

хеологічною комісією в 1840 р., – автор записки саме його і вказує [13]. Однак, цілком очевидно, що були й інші джерела – на це вказує суттєва розбіжність “Собрания русских медалей” із запискою Д.Г. Бібікова: у згаданому виданні заперечувався факт чеканки в киеворуській державі *власних* грошей – усі попередні знахідки, передусім через малочисельність, вважалися монетами південнослов’янських держав [14], натомість Д.Г. Бібіков указує, що це якраз *руські* монети [15].

Чи не першою науковою публікацією стосовно Ніжинського (Магєрського) скарбу була стаття уже згаданого зберігача Мінцкабінєту Університету Св. Володимира Я.Я. Волошинського, що вийшла уже наступного 1853 р. [16]. У цій статті цілком ідентична вміщеній у записці Д.Г. Бібікова типологія “ніжинських” срібників, з тими-таки – за сьогоднішнім визначенням – помилками, насамперед щодо монет кн. Юрія Долгорукого. І найголовніше – саме Я.Я. Волошинський уперше в історіографії визначив ніжинську знахідку як *монети*, а не подарункові медалі чи жетони, до того ж монети *місцевої чеканки* [17]. Також, виходячи з його типології монет зі скарбу, подарунок імператорові було згруповано за типологічною новизною: до одного футляру вміщено 2 монети відомих типів за ранішими знахідками (монети Володимира Великого та Ярослава Мудрого), до іншого – 3 монети раніше невідомих типів (монети Святополка Окаянного, Володимира Мономаха та Юрія Долгорукого) [18]. Відтак, стає зрозумілим, чому для подарунку було відібрано саме 5 монет.

Про участь Я.Я. Волошинського у формуванні не тільки наукового супроводу “подношения” київського генерал-губернатора імператорові, але і його змісту, говорить ще один подарований разом із монетами предмет. На замовлення Д.Г. Бібікова той-таки Р. Штробіндер оздобив у шаргєньову палітурку рукопис “таблиць” із зображенням усіх “ніжинських” срібників, що надійшли до Мінцкабінєту Університету Св. Володимира в Києві (у документах архівної справи цей предмет із подарунку іменуються “книга”). Ці ж “таблиці” згодом будуть надруковані у згаданій статті Я.Я. Волошинського – тож авторство рукопису даної книжної пам’ятки цілком очевидне [19].

Ще одним вельми цікавим епізодом оформлення “подношения” Миколі І є зміст резолюції, дописаної від руки на рахунку, виставленому за виконані роботи Р. Штробіндером – із 16 руб. сріблом автор цієї резолюції оплатив 6 руб., а решту 10 руб. запропонував оплатити Київському університетові Св. Володимира [20]. З нерозбірливого підпису складно судити про авторство цих рядків, але за змістом очевидно, що резолюція належить Д.Г. Бібікову^{*4}. Виникає слушне питання: чому він оплатив лише частину замовлення? 10 руб. сріблом звісно не маленька сума за тогочасними мірками, але для чиновника такого рангу й на такій посаді не була суттєвою, особливо, якщо мова йшла про подарунок імператорові. Тож у такому розподілі фінансування має бути дещо інший сенс: позаяк подарована високому гостеві “книга” безпосередньо стосувалася колекції університетського мінцкабінєту і співробітники університету були причетні до створення її рукопису, – київський генерал-губернатор цю частину “подношения” вважав подарунком указанного навчального закладу, а не своїм особисто. Хоча в подальшому листуванні Д.Г. Бібіков жодним словом не обмовляється про участь бодай у підготовці змісту подарунків Університету Св. Володимира чи його мінцкабінєту [21].

*4 За почерком також, оскільки текст резолюції виконаний скорописом й дещо відрізняється від каліграфічного тексту попереднього документу.

Насамкінець, не менш цікавою є процедура оформлення “подношення”. Вручити сам подарунок імператорові, сказавши при цьому важливі й приємні слова – лише частина справи. Подарунок після цього було повернуто дарувальникові з указівкою передати до Міністерства імператорського двору й уділів – аби подарунок набув офіційного статусу й перейшов у власність імператорської родини. З цією метою 6 жовтня 1852 р. з Управління Київського військового губернатора до вказаного міністерства було надіслано відповідного листа за підписом Д.Г. Бібікова, де засвідчувалося, що подаровані імператорові 5 “ніжинських” срібників відправилися з Києва до столиці рівно за місяць після його відвідин “матері міст руських”. Надійшли монети та переплетений рукопис до адресата наприкінці жовтня (зворотній лист за підписом Міністра В.Ф. Адлерберга датований 31 жовтня 1852 р.) [22]. І вже звідти вони потрапили до Ермітажу. Саме ці монети першими з-поміж давньоруських срібників ніжинського типу (й першими взагалі давньоруськими монетами) надійшли до колекції Ермітажу, започаткувавши відтак процес подальшого акумулювання “ніжинських” срібників у фондах всесвітньо відомого музею. (Доля подарованої “книги” наразі невідома).

Таким чином, деталізація за виявленими архівними документами обставин і змісту “подношення” російському імператорові Миколі I у вересні 1852 р. кількох монет із натоді нещодавно знайденого Ніжинського (Магерського) скарбу допомагає більш повно уявити шляхи й більш точно реконструювати механізми формування нумізматичної колекції Державного Ермітажу. З іншого боку, інформація з цих документів може вельми прислужитися під час дослідження історіографії нумізматичної знахідки 1852 р. на північній околиці Ніжина.

Уміщені далі документи подані мовою оригіналу. Структуру, стилістику та лексику збережено. Орфографія та пунктуація приведена до норм сучасної літературної російської мови. Очевидні помилки виправлені без застережень. Реконструйовані частини документів (у т.ч. авторські скорочення) подані у квадратних дужках, загальнозживані скорочення не розшифровувалися.

№ 1 – 6 жовтня 1852 р. – м. Київ – Лист із Управління Київського генерал-губернатора до В.Ф. Адлерберга про передавання монет

Управление Киевского военного подольского и вольнского
генерал-губернатора по Киевскому учебному округу,
канцелярия, стол 2
г. Киев, 6 октября 1852 года
№ 5292

Подписал Дм[итрий] Бибилов
Скрепил

Гр[афу] Адлербергу*⁶
М[илостивый] Г[осударь] Граф Владимир Федорович

*⁵ Заповнений кутовий штамп (друкарський відтиск на бланку).

*⁶ Адлерберг Володимир Федорович (1791–1884) – граф, генерал-ад’ютант, генерал від інфантерії, керівник Поштового департаменту, Міністр імператорського двору й уділів; походив із давнього шведського дворянського роду; був особистим другом імператора Миколи I, користувався особливою його довірою.

По Высочайшему повелению имею честь препроводить при сем по [...] поднесенных мною Его Императорскому Величеству пять древних Русских монет (в футлярах), и принадлежащим к ним описанием, покорнейше прошу принять уверения в совершенном моем почтении и преданности.

Центральный державный историчный архів України в м. Києві,
ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 1.
Рукопис, чернетка.

№ 2 – 19 жовтня 1852 р. – м. Санкт-Петербург – Лист із Міністерства Імператорського двору до Д.Г. Бібікова про отримання монет

Министерство Императорского двора
Канцелярия, отделение 3
В С[анкт-]Петербурге, 19 октября 1852 [года]
№ 3518

О получении монет с описанием [...]
Его Высокопревосходительству Д.Г. Бибикову*⁷

Милостивый Государь,
Дмитрий Гаврилович

Имею честь уведомить Ваше Высокопревосходительство, что препровожденные при отношении Вашем ко мне от 6 сего Октября за № 5292, пять древних Русских монет (в футлярах) и описание оных мною получены.

Примите, Милостивый Государь, уверение в совершенном моем почтении и преданности.

Гр[аф] В. Адлерберг

Центральный державный историчный архів України в м. Києві,
ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 2.
Рукопис, оригінал.

№ 3 – [не пізніше 6 жовтня 1852 р.] – [м. Санкт-Петербург] – Супровідна записка Д.Г. Бібікова до подарованих монет

*Височайше повеле[но] препроводить
Гр[афу] Адельбергу*⁸*

О древних Русских монетах

Из числа найденных в настоящем 1852 году близ города Нежина древних Русских серебряных монет*, имею счастье представить Вашему Императорскому Величеству пять монет, относящихся к княжению Великих Князей: двух Владимиров, Ярослава, Святополка, Георгия или Юрия (быть может Долгорукого).

Из древних наших монет, монеты одного из Владимиров, Святополка и Георгия открыты в первый раз. Монеты же другого Владимира и Ярослава, хотя и были прежде уже отысканы, но в таком числе, что все наши известные нумизматы не решались признавать их русскими деньгами и относили их к южным Славянским племенам, жившим по соседству с Византийскою Империею, отвергая существование чеканных денег и монетного искусства в древний период нашей Истории.

*⁷ Заповнений кутовий штамп (друкарський відтиск на бланку).

*⁸ Резолюція у верхньому лівому куті документу.

Мнение это выражено и Археологическою Комиссиею в изданном ею Собрании русских медалей.

Генерал-ад[ъютант] Бибииков

(*) По собранным сведениям, монет этих найдено до 200*⁹.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві,
ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 3–3 зв.
Рукопис, оригінал.

№ 4 – [не пізніше 5 вересня 1852 р.] – [м. Київ] – Рахунок Р. Штробиндера за виконану роботу

Месяц	число	шту[к]	серебром	рубл[ей]	кол[ичество]
1852 г.					
	1.	Книга в Шагрен* ¹⁰		10	
	2.	Футляр для старых монет по 3 р[убля]		6	
		Итого Серебром Руб[лей]		16	

Роберт Штробиндер

*По этому счету за футляры мною уплочено, а за книгу, заключающую в себе описание древних русских монет в университетском милицейском кабинете, получил Ившин*¹¹, и подлинную и рукопись Государю Императору, дал предложение уплатить университету.*

[підпис]

[підпис]*¹¹

Центральний державний історичний архів України в м. Києві,
ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 4.
Рукопис, оригінал.

№ 5 – 31 жовтня 1852 р. – м. Київ – Лист із Управління Київського генерал-губернатора до Правління Київського університету Св. Володимира

Управление Киевского военного подольского и волынского генерал-губернатора по Киевскому учебному округу канцелярия, стол 2
г. Киев, 31 октября 1852 года
№ 5974

Подписал [підпис]

Скрепил [підпис]*¹³

*⁹ Примітка у тексті документу.

*¹⁰ Шагренёва шкіра – м'яка шорстка шкіра (козяча, бараняча, коняча). Шагрен (фр. *chagrin*) – технологія тиснення шкіри, що використовується при обробці шкіри з природними дефектами для виготовлення взуття, окремих видів одягу – так, щоб утворився малюнок, зовні схожий на природній малюнок козячої шкіри. В поліграфії – це також папір або коленкор із таким малюнком. У даному випадку була виготовлена палітурка для згаданої книги із застосуванням даної технології тиснення, ймовірно зовні оздоблена натуральною шагреневою шкірою.

*¹¹ Особу Івшина не ідентифіковано.

*¹² Текст даного документу, поданий курсивом – дописаний олівцем від руки, обидва підписи нерозбірливі.

*¹³ Заповнений кутовий штамп (друкарський відтиск на бланку). Обидва підписи нерозбірливі.

В Правление Университета Св. Владимира

В бытность Государя Императора в Киеве Его Величеству поднесена рукопись монет, поступивших в милицейский кабинет Ун[иверсите]та Св. Владимира, переплет каковой рукописи обошелся в 10*¹⁴ р[ублей] сер[ебром].

В следствие сего, покор[нейше] прошу Правление Ун[иверсите]та Св. Владимира следующие за переплет сказанной рукописи десять*¹⁵ руб[лей] сер[ебром] уплатить переплетчику Роберту Штробиндеру из сумм Милицейского Кабинета.

Центральный державный исторический архив Украины в м. Києві,
ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 5–5 зв.
Рукопис, чернетка.

Використані джерела та література

1. Див.: *Котляр М.Ф.* Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – К.: Наукова думка, 1971. – 176 с. – С. 28–29; *Морозов О.* Ніжинський скарб давньоруських срібників 1852 р.: доля знахідки // *Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'ятокознавства.* (Серія “Ніжинознавчі студії”, № 8). – Вип. 11 (14). – К., 2011. – С. 99–104; *Спаский И.Г.* Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк. 2-е изд. – М., 1960. – С. 27; *Янин В.Л.* Денежно-весовые системы домонгольской Руси и очерки истории денежной системы средневекового Новгорода. – М.: Языки славянских культур, 2009, – С. 183, 190; й інші.
2. Наприклад, див.: *Моця А.П. Халиков А.Х.* Булгар – Киев. Пути – связи – судьбы. – К., 1997. – 192 с.
3. *Спаский И.Г., Сотникова М.П.* Тысячелетие древнейших монет России. Сводный каталог русских монет X–XI веков. – Л.: «Искусство», Ленинградское отделение, 1983. – 240 с. Також див.: *Сотникова М.П.* Нежинский клад сребреников 1852 г. (Реконструкция состава) // *Нумизматика и сфрагистика.* – М., 1971. – Т. IV. – С. 15–41.
4. Центральный державный исторический архив Украины в м. Києві (далі – ЦДАК України), ф. 707, оп. 87, спр. 2812, 6 арк
5. Там само, арк. 6. Його відношення до Милицейського Кабинету Університету Св. Володимира в Києві допоки не встановлене.
6. *Спаский И.Г., Сотникова М.П.* Вказана праця. – С. 21.
7. Там само.
8. Там само. – С. 23. Хоча цілком можливо, що Д.Г. Бібіков не володів цими монетами, а отримував від М.В. Юзефовича, так би мовити, за потреби.
9. ЦДАК України, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 4
10. Там само, арк. 5.
11. Там само, арк. 1, 3.
12. Там само, арк. 3.
13. ЦДАК України, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 3 зв.
14. *Собрание русских медалей, изданное по Высочайшему повелению археологическою комиссиею.* – СПб.: В типографии экспедиции по заготовлению государственных бумаг, 1840. – [Вып. 1]. – С. V. Див. посилання.
15. ЦДАК України, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 3 зв.
16. Див.: *Волошинский Я.Я.* Описание древних русских монет, принадлежащих Милицейскому Университета Св. Владимира, из числа найденных близ Нежина в мае месяце 1852 года // *Труды Комиссии, Высочайше утвержденной при Университете Св. Владимира для описания губерний Киевского Учебного Округа.* – К., 1853. – Разд. «Смесь». – С. I–XIII, 1–14; табл.
17. Про функціональне призначення монет із Ніжинського (Магерського) скарбу 1852 р. точилася гостра дискусія впродовж усієї другої половини XIX – початку XX ст. Була навіть гіпотеза про під-

*¹⁴ Попереду закреслено літеру “6”.

*¹⁵ Попереду закреслено слово “шесть”.

робку XVII ст. Прихильниками думки про грошове призначення і визначення знахідки як монет були саме українські (ніжинські та київські) дослідники, передусім наукові першовідкривачі скарбу – професор Юридичного ліцею князя Безбородька в Ніжині М.А. Тулов і професор історії Університету Св. Володимира в Києві Я.Я. Волошинський (див.: *Морозов О.* Вказана праця. – С. 102; *Спаский И.Г., Сотникова М.П.* Вказана праця. – С. 30–32).

18. ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 3 зв.
19. Самі малюнки срібників у подарованих імператорові “таблицях” ймовірно виконав Г.Ф. Шнейдер, літографії яких і були використані згодом Я.Я. Волошинським у своїй статті (див.: *Спаский И.Г., Сотникова М.П.* Вказана праця. – С.22).
20. ЦДІАК, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 4.
21. Там само, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 1, 5.
22. Там само, ф. 707, оп. 87, спр. 2812, арк. 2.

Зозуля С.Ю. Кілька документів з історії Ніжинського (Магерського) скарбу 1852 р.

За щойно виявленими архівними документами уточнені обставини й шлях надходження до нумізматичної колекції Державного Ермітажу перших давньоруських срібників із Ніжинського (Магерського) скарбу 1852 р.

Ключові слова: Ніжинський (Магерський) скарб, давньоруські срібники ніжинського типу, Мінцкабінет Університету Св. Володимира в Києві, нумізматична колекція Державного Ермітажу, Д.Г. Бібіков.

Зозуля С.Ю. Несколько документов к истории Нежинского (Магерского) клада 1852 г.

По выявленным архивными документами уточнены обстоятельства и путь поступления в нумизматическую коллекцию Государственного Эрмитажа первых древнерусских серебряников из Нежинского (Магерского) клада 1852 г.

Ключевые слова: Нежинский (Магерский) клад, древнерусские серебряники нежинского типа, Минцкабинет Университета Св. Владимира в Киеве, нумизматическая коллекция Государственного Эрмитажа, Д.Г. Бибигов.

Zozulya S.Yu. Some documents to the history of Nizhyn Magerky treasure (1852)

With detected archival documents there is specified circumstances and route of coming of first ancient silver coins from the Nizhyn Magerky treasure (1852) to the State Hermitage's numismatic collection.

Key words: Nizhyn Magerky treasure, Nizhyn type of old silver coins, Mintzkabinett of St. Volodymyr University in Kyiv, the State Hermitage's numismatic collection, D.H. Bibikov.

[надійшло до редакції: 14.08.2012 р.]

